

МОДЕЛІ КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЮСТИЦІЇ: СВІТОВИЙ ДОСВІД

Кушніренко Олександр Георгійович

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри конституційного права України
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого
e-mail: constlaw@ukr.net

Ключові слова: конституція, конституційний контроль, моделі конституційної юстиції, конституційний суд, «суд ампаро».

На сьогодні в світі склалися дві основні моделі органів конституційної юстиції. Це американська та європейська (австрійська).

Конституційний контроль на теренах Сполучених Штатах Америки виник на підставі прецедентів. Велику роль у його появі та формуванні відіграла справа Марбері проти Медісона, рішення по якій було ухвалено головою Верховного Суду США Джоном Маршалом у 1803 році: «Саме судова влада має право і зобов'язання сказати, що є закон» [1, с. 135].

Американській моделі характерні певні особливості, а саме:

- конституційний контроль здійснює не окремих орган, а Верховний Суд, як суд загальної юрисдикції. В умовах США конституційний контроль здійснюють практично всі суди, а тому модель нерідко характеризують як

децентралізовану, або як дифузну;

- діє принцип «зв'язаної компетенції», який полягає у тому, що суд здійснює тлумачення конституційного тексту, але тільки для правильного вирішення справи на підставі конституційних норм;

- під час здійснення конституційного контролю вирішується питання відповідності конституції як законів, так і інших актів, як нормативних, так і не нормативних;

- питання щодо невідповідності конституції законів та інших актів вирішується не в рамках окремого конституційного провадження, а безпосередньо під час слухання конкретної судової справи, тобто саме в процесі розгляду конкретної кримінальної, цивільної чи іншої справи суд може прийняти рішення щодо конституційності закону чи іншого акту;

- відсутня окрема та особлива правова регламентація діяльності суду при здійсненні конституційного провадження.

На сьогодні така модель прийнята в багатьох країнах американського континенту – Аргентині, Болівії, Канаді, Мексиці та ін., в азіатських – Бангладеш, Індія, Пакистан та ін., у таких європейських державах, як Норвегія, Швеція, Данія, в ряді англomовних африканських державах.

Різновидністю американської моделі можна вважати вирішення питань про відповідність конституції правових актів тільки найвищою судовою інстанцією загальної юрисдикції – як правило, Верховним Судом (Індія, Ірландія, Ісландія, Люксембург, Швейцарія, Філіппіни та ін.). Правда, на відміну від американської моделі, конституційний контроль у цих державах здійснюється Верховним Судом на основі складної процедури.

Що стосується європейської (австрійської) моделі органів конституційної юстиції, то вона у перше виникла в 1919 р. в Австрії і її конституція була запропонована вченими Х. Кельзенom і Ш. Ейзенманом [2, с. 161]. Особливого поширення на європейському континенті вона набула після Другої Світової війни. Її особливості полягають в наступному:

- конституційний контроль здійснюється окремо створеним органом конституційної юрисдикції, який, як правило, не належить до судової гілки влади;

- питання про конституційність законів та інших нормативно-правових актів вирішується судом в рамках окремого конституційного провадження;

- існує окрема та спеціальна сукупність правових норм (спеціальне законодавство), що регулює як статус органу конституційної юрисдикції, так і провадження ним відповідних справ.

Ця модель прийнята не лише в більшості країн Європи, але й на американському континенті (Колумбія, Чилі, Панама та ін.), в Азії (Іран, Сирія, Туреччині та ін.), в Африці (Ангола, Єгипет, Малі, Ефіопія та ін.). У цих країнах засновані або конституційні суди (наприклад, Болгарія, Іспанія,

Італія, Польща, Чехія та ін.), або конституційні палати вищих судових органів загальної юрисдикції (наприклад, Гвінея, Коста-Ріка та ін.), або конституційні ради (Марокко, Сенегал та ін.).

Особливістю характеризується конституційний контроль Франції, який здійснюється Конституційною Радою. Цей контроль, по-перше, має несудовий характер, а по-друге, його об'єктом не можуть бути закони, які вступили в силу. Попередній конституційний контроль відносно прийнятих парламентом ординарних законів здійснюється до їх підписання і офіційного опублікування главою держави в Португалії, Румунії, Естонії, Південно-Африканській Республіці.

В Україні запроваджена саме австрійська модель органу конституційної юрисдикції, оскільки створений та функціонує окремих орган – Конституційний Суд України, який по суті і є єдиним органом конституційної юрисдикції. Його статус та діяльність регламентується окремим законодавством – крім Конституції України (розділ XII) [3], Законом України «Про Конституційний Суд України» [4], Регламентом Конституційного Суду України [5].

Як зазначає проф. А. Селіванов, виходячи із світового досвіду функціонування розподіленого (самостійно існуючих за конституціями судів) конституційного правосуддя (функції контролю у складі Верховного Суду США) оптимальною моделлю для України Конституція України 1996 року визначила самостійний статус Конституційного Суду України [6, с. 48-49].

Найважливішою метою діяльності Конституційного Суду України є охорона Конституції України та забезпечення її верховенства на всій території України. З цього випливає також те, що він не здійснює правосуддя як такого, а здійснює конституційний контроль, що проявляється у вирішенні питань стосовно відповідності законів та інших правових актів Конституції України, офіційного тлумачення Конституції України та законів України, а також в реалізації деяких інших надзвичайно важливих функцій. З огляду на те, що Конституційний Суд України у своєму Рішенні від 24 грудня 1997 р. у справі про призначення заступників голів державних адміністрацій визначив себе як орган конституційного контролю, він не належить до судової гілки влади [7]. Здійснюваний судом контроль за змістом є конституційним, а за формами – судовим. При цьому такі форми лише частково співпадають із тими, які властиві судам загальної юрисдикції.

Інколи деякі вчені виокремлюють змішану модель конституційного судового контролю, яка вбирає в себе риси американської та австрійської моделей [8, с. 397-398]. Так, в Колумбії, Португалії, Перу та Еквадорі відповідною функцією наділений Конституційний Суд. Але і суди загальної юрисдикції при розгляді кримінальних, цивільних та інших судових справ можуть відмовитися застосовувати закон на підставі його

неконституційності. Це так звана іберійська (південно-американська) модель, яку називають ще «суд ампаро», яка при певній модернізації поєднує в собі важливі елементи європейської та американської моделей. По суті, ця модель проявляється в захисті судом індивідуальних і колективних прав громадян при розгляді судових справ.

Таким чином, можна зробити висновок, що світовий досвід створення та функціонування існуючих моделей органів конституційної юрисдикції є досить цікавим і повчальним для України.

Список використаних джерел:

1. Мишин А.А. Конституция США. Политико-правовой комментарий / А.А. Мишин, В.А. Власихин. – М.: Международные отношения, 1985. – 336 с.
2. Сравнительное конституционное право / ред. кол. А.И. Ковлер, В.Е. Чиркин (отв. ред.), Ю.А. Юдин. – М: Манускрипт, 1996. – 729 с.
3. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141; 2005. – № 2. – Ст. 44; 2011. – № 10. – Ст. 68; 2014. – № 11. – Ст. 142; 2014. – № 11. – Ст. 143; 2016. – № 28. – Ст.532
4. Закон України «Про Конституційний Суд України» від 16 жовтня 1996 р. № 422/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 49. – Ст. 272; 2006. – № 42. – Ст. 383; 2006. – № 41. – Ст. 355; 2010. – № 41-42, № 43, № 44-45. – Ст. 529; 2013. – № 14. – Ст. 89; 2014. – № 22. – Ст. 816; 2014. – № 49. – Ст. 2056; 2016. – № 4. – Ст. 43.
5. Регламент Конституційного Суду України від 5 березня 1997 р. // Офіційний Вісник України. – 1997. – № 20. – Ст. 87.
4. Селіванов А.О. Конституційне правосуддя в Україні (авторський спецкурс): навч.-метод. посіб. / А.О. Селіванов. – Харків – Київ: Логос. – 2017. – 93 с.
5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) розпоряджень Президента України про призначення перших заступників, заступників голів обласних, Київської міської державних адміністрацій, виданих протягом липня – грудня 1996 року, січня 1997 року (справа щодо призначення заступників голів місцевих державних адміністрацій) від 24 грудня 1997 р. № 8-зп. // Офіційний вісник України. – 1998. – № 1. – Стор. 165. – Ст. 24.
6. Шаповал В.Н. Сравнительное конституционное право / В.Н. Шаповал. – К.: ИД «Княгиня Ольга», 2007. – 416 с.